

Láska, smrt a válka: formy milostného diskurzu

Láska. To je slovo, které v našich životech slýcháme poměrně často. Přestože by se nám tento pojem mohl zdát banální a samozřejmý, při pokusech definovat ho většinou ztrácíme slova. Často si spíše vybavíme pocit než soubor slov, a i když přeci jen něco vymyslíme, ne všichni s tím budou souhlasit. Význam slova láska je tak abstraktní, že pro každého může znamenat něco jiného. Ale přeci jen to je pořád jedno slovo, tudíž nějaká základní představa, nějaký základní kámen, na který poté každý staví dál, by měl existovat. Jsou tedy pocity spojené s láskou spíše příjemné? Je láska něco tajemného a nevyzpytatelného, nebo je to pouze povrchní cit, který lidé zveličují? Nejkratší internetová definice zní takto: „Láska je pojmenování pro silnou emoci či vztah vyjadřující hluboké osobní zaujetí a náklonnost k subjektu lásky.“¹

Láska je také jedním z nejčastějších motivů v literatuře². Objevuje se téměř v každém díle, avšak v různých souvislostech. Téma této práce se zaměřuje na milostný diskurz ve válečném prostředí, tím pádem i v těsné blízkosti smrti. Vybrané knihy, ze kterých jsem čerpala, jsou *Ostře sledované vlaky* (Bohumil Hrabal) a *Čas žít, čas umírat* (Erich Maria Remarque), válečné romány, každý z nich psaný z perspektivy jiné země (Česko a Německo). To je pozoruhodné nejen pro zkoumání souvislostí mezi láskou a smrtí, ale také zde lze pozorovat, zda autor český vnímá lásku jinak než autor německý.

Příběh knihy *Čas žít, čas umírat* se odehrává za druhé světové války. Německý voják Ernst Graeber dostává po dlouhé době dovolenou a odjíždí z východní fronty do německého města Werden za svými rodiči. Jeho rodiče však nejsou po bombardování nikde k nalezení. Text je psán er-formou, ale vypravěč ví, co cítí a vidí Graeber.

Milostný diskurz se začíná odvíjet, když Graeber potkává svou bývalou spolužačku Alžbětu. Zpočátku mu je lhostejná, má k ní až negativní postoj („Taky jsem ji mohl doprovodit domů, pomyslel si. Ale bylo mu to jedno. Vzpomněl si, že ji ani jako dítě neměl rád.“³). Přesto se scházejí i nadále a vedou spolu filozofické debaty a sdílejí spolu své utrpení (oba nemají zprávy o rodičích), které společně topí v alkoholu. Také spolu prožívají strach během náletů.

Toto všechno postupně, avšak rychle prohlubuje jejich vztah. Navzájem se chápou a dávají jeden druhému to, co potřebují, a shodují se na tom, co nepotřebují: „Žádnou veselou společnost. Nesnesl bych ji. A tu druhou zrovna tak málo – tu soucitnou. Užiju si soucitu až dost. Falešného i opravdového. Měla bys to taky znát.“ Alžběta už neplakala. „Ano,“ řekla. „Znám to taky.“⁴ Pocit sounáležitosti se mění v silnější pouto, které je příčinou pocitu potřeby toho druhého a strachu nejen o sebe, ale i o něj. Objevuje se zde i fyzická náklonnost a náznak intimního vztahu, ale jen zřídka. Důraz je dán především na vnitřní vnímání lásky. Vztah Alžběty a Graebera je také založen na psychické podpoře, čisté snaze překonat dobu plnou hrůzy a nezbláznit se. Spolu si tvoří lepší a bezpečnější svět, a tím se udržují v naději („Pojedeme tam po válce. Budeme si prohlížet samá nerozbitá města a ta budou večer osvětlená

¹ <https://cs.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1ska>

² <https://www.thoughtco.com/common-book-themes-1857647>

<http://www.elsegundomiddleschool.org/ourpages/auto/2011/9/21/38403027/75%20COMMON%20THEME%20TOPICS.pdf>

³ REMARQUE, Erich Maria. *Čas žít, čas umírat*. Praha: Hynek, 2000, ISBN 80-86202-92-5. str. 88

⁴ REMARQUE, Erich Maria. *Čas žít, čas umírat*. Praha: Hynek, 2000, ISBN 80-86202-92-5. str. 115

a nikdo se nebude bát bomb. Budeme se procházet před zářícími výklady a všude bude tolik světla, že konečně i večer uvidíme svoje tváře jako ve dne.“⁵).

Jelikož Graeberova dovolená je dlouhá pouze dva týdny, všechno v jejich vztahu je velmi urychlené, ale díky intenzivnímu citovému dialogu máme pocit, jako by spolu byli déle. Graeber si už ani nemůže život bez Alžběty představit – „Snad se mi to mohlo stát i s někým jiným,“ připustil. „Kdo to může vědět? Ale teď, když se to stalo s námi, si už neumím představit, že by se mi to někdy mohlo přihodit také s někým jiným.“⁶ Jejich rozhodnutí bývají velmi impulzivní, a tak to je i s nabídkou sňatku. Důvodem této nabídky je potřeba nějaké jistoty, kotvy v tak chaotické a nejisté době. Jeden druhému si jsou opěrnými body. („Něco by mělo zůstat, říkal si, nějaká kotva, která by člověka držela, aby se neztratil a aby se vrátil zpět.“⁷). Před Ernstovým odjezdem zpět na frontu se snaží trávit co nejvíce času spolu. Při odjezdu zahlédne Alžbětu stojící na nádraží, a tak jí chce ještě z okénka vlaku zamávat. Tam však již stojí jiný člověk. Graebera přepadne zoufalství zaviněné tím, že tohle může být naposled, co uvidí milovanou osobu. Když je zpět na frontě, na Alžbětu už téměř nemyslí, protože prostředí, ve kterém je, mu to ani nedovoluje. Jediné, co mu ji připomíná, jsou dopisy, které mu občas píše.

Láska se tu neobjevuje pouze v podání Graebera a Alžběty. Vystupují zde i jiné postavy se svým pohledem na lásku, který je povrchnější – záleží jim na vzhledu, manželku mají kvůli výhodám, jako je například intimní styk, nebo na to, že se stará o hospodářství. Tímto je Graeberovi přidáno na výjimečnosti, je odlišen a povýšen nad takoveto povrchní pohledy na svět.

Druhá kniha, *Ostře sledované vlaky* od Bohumila Hrabala, se odehrává také za 2. světové války, tentokrát však v Česku. Je psána ich-formou z pohledu mladého a trochu neohrabaného Miloše Hrmy, který dělá výpravčího na malé stanici. V tomto případě je láska spojena hlavně s erotikou a smyslností. Žádná z postav příliš nevnímá hlubší smysl života, tudíž ani milostného vztahu. „A pan výpravčí Hubička leží na zemi v podvlíkačkách, tak jak leží voják v našem kostele, když se otevřel boží hrob. A povídá mi: Miloši, špatně jsem chytil kontrafaleš. Spadl jsem z oltáře lásky...“⁸ Například zde můžeme vidět, že výpravčí Hubička považuje postel/kanape za něco téměř posvátného, na čem se lásce vzdává hold – tudíž je podle něj intimní styk hlavním projevem lásky.

Miloš má zas velký strach z toho, že nedokáže uspokojit svou dívku Mášu, protože jednou, když s ní byl, tak „zvadl“ (měl problém s potencí). Oba se snaží zjistit, jak by se to dalo napravit: „Ptala jsem se děvčat, jak na to, ptala jsem se těch starších, určitě všecko bude zase v pořádku, určitě, já už teďka vím, jak na to... víš?“⁹ a „paní přednostová, já jsem k vám přišel na radu....“¹⁰ Když si však s Viktorou, krásnou Rakušankou, dokáže, že je opravdu muž, ani ho

⁵ REMARQUE, Erich Maria. *Čas žít, čas umírat*. Praha: Hynek, 2000, ISBN 80-86202-92-5. str. 250-251

⁶ REMARQUE, Erich Maria. *Čas žít, čas umírat*. Praha: Hynek, 2000, ISBN 80-86202-92-5. str. 179

⁷ REMARQUE, Erich Maria. *Čas žít, čas umírat*. Praha: Hynek, 2000, ISBN 80-86202-92-5. str. 174

⁸ HRABAL, Bohumil. *Ostře sledované vlaky* [online]. [cit. 8.6.2018]. Dostupný na WWW:

<https://ceskaknihovna.files.wordpress.com/2013/02/bohumil-hrabal-ostc599e-sledovanc3a9-vlaky.pdf> str. 9

⁹ HRABAL, Bohumil. *Ostře sledované vlaky* [online]. [cit. 8.6.2018]. Dostupný na WWW:

<https://ceskaknihovna.files.wordpress.com/2013/02/bohumil-hrabal-ostc599e-sledovanc3a9-vlaky.pdf> str. 34

¹⁰ HRABAL, Bohumil. *Ostře sledované vlaky* [online]. [cit. 8.6.2018]. Dostupný na WWW:

<https://ceskaknihovna.files.wordpress.com/2013/02/bohumil-hrabal-ostc599e-sledovanc3a9-vlaky.pdf> str. 36

nenapadne, že by to mohlo znamenat nevěru Máše. Jsou zde také popsány Milošovi pocity při pohlavním styku: „A potom jsem cítil, jak se tělo Viktorky vzepjalo do oblouku, slyšel jsem, jak její okované boty se zaryly do voskovaného kanape, slyšel jsem, jak to plátno se trhá, neustále se trhá a odkudsi z nehtů na rukou i nohou se mi sbíhala do mozku jásavá křeč, všechno bylo najednou bílé, potom šedivé, pak hnědé, jako by opadala horká voda a měnila se ve studenou, a v zádech jsem pocítil příjemnou bolest, jako by mi do nich někdo zarazil zednickou kramlí.“¹¹

Pokud však pomineme erotické motivy, vztah Miloše a Máši připomíná spíše vztah malých dětí, které příliš nepřemýšlí nad smyslem jejich lásky. Příčinou je hlavně způsob Milošových promluv a myšlenkových pochodů, rovněž jeho činy. Jako příklad lze použít tento úryvek: „Pět měsíců jsme takhle každý den proti sobě stáli a všechno jsme si s Mášou řekli, ale pořád byl mezi námi ten plot; po natření dvou kilometrů toho plotu jsem jednou natřel drát ve výši Mášinych úst tou červenou barvou a řekl jsem jí, že ji mám rád, a ona z druhé strany natřela ten drát taky a řekla, že ona mě má taky ráda... a podívala se mi do očí, a že to bylo v příkopě, ve vysoké lebedě, nastavil jsem ústa a skrz ten natřený drát jsme se políbili, a když jsme otevřeli oči, ona měla na ústech takovou červenou kundičku a já taky, rozesmáli jsme se a od té doby jsme byli šťastni.“¹²

Po porovnání obou textů lze tedy říct, že jsou psané velmi rozdílnými styly. I přes to, že se oba odehrávají za války, postavy mají jiný pohled na smrt. V *Ostře sledovaných vlacích* je smrt brána jako něco normálního, od života neoddělitelného a s žádným dalším hlubším smyslem. S láskou není snad vůbec spojovaná. V díle *Čas žít, čas umírat* je obestřena jakýmsi tajemnem, je spojená se strachem a i láskou.

Zároveň i láska je tím pádem chápána jinak. *Čas žít, čas umírat* staví lásku pomocí hlubších, filozofických myšlenek na vyšší úroveň. Je spojená jak s pocity radosti, tak s pocity smutku, deprese a zoufalství. Na rozdíl od toho je láska v druhém díle spojována spíše s radostí a uspokojením především fyzických potřeb.

Mentalita obou protagonistů jsou spjaty s prostředím, ve kterém žijí. *Ostře sledované vlaky* se odehrávají v odlehlé vesnici, kde se vyskytují stále stejní lidé, tudíž ani není mnoho příležitostí se mentálně rozvíjet. Hlavní postavy *Čas žít, čas umírat* mají také jiné zkušenosti se smrtí – zatímco Miloš Hrma o náletech jen slyšel, Ernst Graeber i Alžběta je nesčetněkrát zažili na vlastní kůži.

Obě knížky popisují téměř extrémní chápání lásky. Erotika versus city. Je tedy možné, že právě válka vyhrotila pojem láska do těchto extrémů? Každopádně jsou tyto texty dokladem toho, že lásku může každý chápat odlišně, a že záleží na prostředí, ve kterém se člověk nachází. A nakonec, není na lásce nejlepší právě to, že je pokaždé jiná?

¹¹ HRABAL, Bohumil. *Ostře sledované vlaky* [online]. [cit. 8.6.2018]. Dostupný na WWW: <https://ceskaknihovna.files.wordpress.com/2013/02/bohumil-hrabal-ostc599e-sledovanc3a9-vlaky.pdf> str. 40

¹² HRABAL, Bohumil. *Ostře sledované vlaky* [online]. [cit. 8.6.2018]. Dostupný na WWW: <https://ceskaknihovna.files.wordpress.com/2013/02/bohumil-hrabal-ostc599e-sledovanc3a9-vlaky.pdf> str. 17